

EKONOMSKE VEZE IZMEĐU DUBROVNIKA I DALMACIJE U XV STOLJEĆU

Ignacij V o j e, Ljubljana

Dosadašnja istraživanja dubrovačke ekonomske historije ograničavala su se uglavnom na proučavanje veza između Dubrovnika i balkanskog zaleđa, to jest sa zemljama Bosne i Srbije, a kasnije s područjem Osmanskog carstva. Ovo je bilo potpuno opravdano jer Dubrovački arhiv pruža mnogo građe za takozvanu kopnenu trgovinu, koja je dominirala u dubrovačkoj ekonomici do kraja XV stoljeća. Nešto više poklanjalo se pažnje ekonomskim vezama sa susjednom Italijom (Aragonske zemlje),¹ sa Španjolskom² i Levantom.³ Vrlo malo ima studija koje bi potanje prikazivale u pojedinim razdobljima bliže veze između Dubrovnika i trgovačkih centara u Dalmaciji i Hrvatskom primorju (prije svega Senj). Već letimični pregled različitih kancelarskih i notarskih spisa uvjerava nas da ima vrlo mnogo građe o ovoj problematici i da je potrebno usmjeriti ispitivanja na otkrivanje trgovačkih veza između Dubrovnika i Dalmacije.

Nešto je na tom području uradio Josip Lučić, koji je u više radova obradio pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika u XIII stoljeću. On razmatra ugovore, razmjenu robe, boravak i djelatnost Dalmatinaca u Dubrovniku i Dubrovčana u dalmatinskim lukama.⁴ Isto tako on ispituje veze Dubrovnika sa Šibenikom u srednjem vijeku.⁵ Vinko Foretić piše o odnosima Dubrovnika s Korčulom⁶ i Makarskim primorjem.⁷ Potpuno je neobrađeno ostalo XV stoljeće pa

¹ M. Spremić, *Dubrovnik i Aragonci /1442—1495/*, Beograd 1972; M. Pović-Radenković, *Le relazioni commerciali tra Dubrovnik /Ragusa/ e la Puglia nel periodo Angioino /1266—1442/*, Napulj 1959; ista, *Prilog ekonomskoj istoriji Dubrovnika, Trgovački odnosi sa južnom Italijom /1266—1442/*, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu*, knj. V—1, 1960, 189.

² J. Tadić, *Španija i Dubrovnik u XVI veku*, Beograd 1932.

³ B. Krekić, *Dubrovnik i Levant /1280—1460/*, Beograd 1956; isti, *Dubrovnik /Ragusa/ et le Levant au moyen âge*, Pariz 1961.

⁴ J. Lučić, *O pomorskim vezama Dubrovnika sa Zadrom i ostalim gradovima Dalmacije u XIII stoljeću*, *Pomorski zbornik* 4, 1966, 355—379.

⁵ Isti, *Prilog povijesti veza između Šibenika i Dubrovnika u srednjem vijeku*, *Historijski zbornik*, XXI—XXII, 1969, 329—342.

⁶ V. Foretić, *Dubrovnik i Korčula*. Šišićev zbornik, Zagreb 1929; isti, *Otok Korčula u srednjem vijeku do god. 1420*, *Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga XXXVI, Zagreb 1940; isti, *Vjekovne veze Dubrovnika i Korčule*, *Dubrovnik*, Dubrovnik, 1965, br. 4, str. 18—54.

⁷ Isti, *O vezama starog Dubrovnika i Makarskog Primorja*, *Makarski zbornik* I, 1971, 169—211.

ćemo pokušati na osnovi više-manje fragmentarnih podataka dati uvid u ovu problematiku i skrenuti pažnju na rezultate proučavanja dosad nepoznate i neupotrijebljene građe.

Ograničit ćemo se na jednu jedinstvenu notarsku seriju Dubrovačkog arhiva, to jest na seriju Debita notariae. Ovakvu specijalizaciju u vođenju notarskih knjiga u dubrovačkom notarijatu uveo je prvi svjetovni notar Tomasino de Savere, koji je od godine 1277. vodio notarsku i kancelarsku službu u Dubrovniku. Notarska knjiga Debita notariae bila je specijalizirana gotovo isključivo za registraciju kreditnih ugovora (zadužnica, priznanica, odstupanje potraživanja i slično) i ugovora trgovačkih društava. Jedan od uzroka za uvođenje specijalne notarske knjige zadužnica bio je bez sumnje taj što je kreditna trgovina zauzela u Dubrovniku vrlo velik opseg. Dubrovačka je vlada izdala 8. lipnja 1275. odredbu na osnovi koje se svi kreditni poslovi koji premašuju 10 perpera moraju sklapati pismeno. Najdjelotvornija zaštita vjeronika bila je da je registrirao zadužnicu u notarskoj knjizi. Ovim zakonom dala je dubrovačka vlada pravnu zaštitu trgovačkom poslovanju. Na osnovi notarskih knjiga Debita notariae možemo pratiti razvitak, opseg i vrijednost kreditne trgovine od 1282. godine (prve sačuvane knjige zadužnica) pa nadalje. Serija Debita notariae nije sačuvana u cijelosti. Iz kraja XIII i prve polovice XIV stoljeća sačuvale su se samo pojedine knjige. Vrlo bogatu i kontinuiranu građu pruža ova serija za XV stoljeće.⁸ Proučavanjem spomenutog izvornog materijala dobivamo vrlo jasnu sliku prilika na dubrovačkom tržištu, možemo uočiti vanjske utjecaje na dubrovačko tržište, a sama građa omogućuje i analizu ekonomskih veza Dubrovnika sa zemljama balkanskog zaleđa, s privrednim centrima na području Jadranskog i Sredozemnog mora. Izvanredan geografski položaj Dubrovnika privlačio je u ovu srednjovjekovnu gradsku komunu na rubu Jadranskog mora trgovce iz gotovo svih zemalja s kojima je Dubrovnik trgovao. Vrlo sustavno možemo pratiti ulogu stranih trgovaca u okviru kreditne trgovine, koji nastupaju kao dužnici ili vjeronnici. Brojni stranci, među njima ima i trgovaca iz dalmatinskih gradova, otoka i Hrvatskog primorja dolaze trgovačkim poslom u Dubrovnik i uključuju se u kreditnu trgovinu.

Sudjelovanje trgovaca iz Dalmacije i otoka u dubrovačkoj kreditnoj trgovini

Opseg i vrijednost kreditne trgovine u tridesetim godinama XIV stoljeća izvanredno su rasli. Ovo je posljedica trgovačke razmjene sa zemljama u zaleđu (Srbija, Bosna), što je prouzrokovalo prije svega iskorištavanje bogatih rudnika srebra i olova u Srbiji i Bosni. Zbog toga se u balkanskim zemljama povećava potražnja za luksuznim predmetima i tekstilom. Ovakva situacija privlači u Dubrovnik strane trgovce koji se uklapaju u kreditnu trgovinu u vrlo velikom broju. U to doba djeluju u Dubrovniku brojni zastupnici i agenti firentinskih trgovačkih kuća. Pored njih igraju značajnu ulogu i mletački trgovci i trgovci iz Maraka (Ancona). Kreditne ugovore sklapaju također trgovci iz Splita, Trogira, Korčule i Zadra. Zbog krize firentinskih bankarskih kuća

⁸ I. Voje, Knjiga zadolžnic, posebna notarska serija dubrovniškoga arhiva, *Zgodovinski časopis* XXII, zv. 3—4, 1968, 207—223.

nastupila je oko godine 1335. i kriza u kreditnoj trgovini. Zbog toga opada opseg i vrijednost kreditne trgovine, a istodobno odlaze strani trgovci. U kreditnim ugovorima ne pojavljuju se više u tako velikom broju trgovci iz Italije i Dalmacije.

U drugoj polovici XIV stoljeća primjećujemo određene promjene u razvitku kreditne trgovine srednjovjekovnog Dubrovnika. Kreditni poslovi dolaze gotovo isključivo u ruke dubrovačke vlastele. Udio stranaca u ovoj trgovini je neznatan (jedva 2—4%).

Poslije 1358. kad Dalmacija i Dubrovnik dolaze pod ugarsku vlast očekivali bismo da se u Dubrovniku pojave u većem broju trgovci iz Dalmacije i otoka, koji bi sudjelovali u kreditnoj trgovini. Međutim njih ima vrlo malen broj. Kao vjerovnici se 1392. godine spominju Duymo de Primi⁹ i Mihajlo de Primi iz Šibenika.¹⁰ Kod obadvojice se zadužuje Gauče Pucić iz Dubrovnika za veće svote u dukatima. Zajam mora vratiti ili u Veneciji ili u Šibeniku. Od dužnika se u drugoj polovini XIV stoljeća spominje Cactarius de Dimitri iz Hvara.¹¹ Već spomenuti Duymo iz Šibenika zadužuje se godine 1393. kod Dubrovčanina Bazilija Pavlovića za 29 dukata.¹²

U prvom razdoblju vjerojatno nije bilo potrebe da trgovci iz Dalmacije i otoka obilaze dubrovačko tržište i da tamo traže zarade. Naprotiv, ima podataka da su Dubrovčani obilazili trgovačke centre u Dalmaciji. Godine 1394. postavljaju dubrovački trgovci svoje nuncije i prokuretove da trguju na području Dalmacije, Sicilije i Apulije.¹³ Tutori Basilia de Baxilio određuju godine 1429. za faktora Marka de Baxilio da u Trogiru naplati dugove od dužnika.¹⁴

Sasvim drugačija je situacija u XV stoljeću. Usprkos mnogobrojnim zabranama mletačkih vlasti poslije 1420. godine u vezi s uvozom i izvozom različite trgovačke robe i naročito namirnica na području njezine interesne sfere, trgovačka razmjena između Dubrovnika i Dalmacije vrši se prilično neprekinuto. Mnogobrojne zabrane dokazuju da one nisu bile dovoljno djelotvorne da prekinu tradicionalne trgovačke veze. Poslije 1420. godine se naime sve više trgovaca i zanatlija iz gradova u Dalmaciji i s otoka zaustavlja u Dubrovniku, uključuje u njegovu privredu i sudjeluje u kreditnoj trgovini.

Neke od tih trgovaca možemo pratiti više od 10 godina, što dokazuje da su često po trgovačkim poslovima dolazili u Dubrovnik ili su godinama boravili u Dubrovniku. Više njih uživalo je u Dubrovniku puno povjerenje.

Najviše dolaze pojedini trgovci iz Dalmacije i otoka s namjerom da dobivaju na kredit trgovačku robu, dakle da sudjeluju u kreditnoj trgovini kao

⁹ Historijski arhiv Dubrovnik, Debita notariae /dalje: Deb. not./, knj. XI, fol. 90 — 12. VIII. 1394, kredit iznosi 225 dukata.

¹⁰ Deb. not. knj. XI, fol. 153 — 21. VIII. 1395. Dug 75 dukata vraća dužnik »in civitate Venetiarum aut Sibirich«, i to Mihajlu ili njegovu nunciju.

¹¹ Isto, knj. V, fol. 111 — 19. VIII. 1364, na kredit uzima 18 dukata; fol. 111' — 5. IX. 1364, zajedno sa Silvestrom Berislavi uzima na kredit 100 perpera.

¹² Isto, knj. XI, fol. 2 — 13. I 1393.

¹³ Blasius de Sorigo civis Ragusii postavio je nuncija i prokuratora da ga zastupa »in Ragusio, Licio, Jadre, Spaleto et Sibiricho et per omnes partes Dalmatiae et regni Sicilie et Apulee...«, Diversa cancelariae /dalje: Div. canc./ knj. XXXI, fol. 116' — 7. IX 1394; isto, fol. 126'—127' — 31. X. 1394.

¹⁴ Diversa notariae /dalje: Div. not./ knj. XVI, fol. 73' — 23. V 1429.

dužnici. Kao dužnici podvrgavaju se svim propisima i formama koje su bile na snazi u Dubrovniku (penali, kazne). Kroz čitavo XV stoljeće ima najviše dužnika iz Korčule, Splita i Senja, a poslije 1470. pored spomenutih još po koji dužnik iz Šibenika, Hvara i Raba. Iz svih spomenutih krajeva povećava se njihov broj poslije 1470. godine kad su se u Dubrovniku poboljšali uvjeti trgovanja zbog smirivanja političke situacije na Balkanskom poluotoku i kad su se zbog učvršćivanja turske vlasti poboljšali uvjeti za trgovinu. Sve je to utjecalo na povećanje opsega i vrijednosti kreditne trgovine, a ujedno obnavlja se i proizvodnja dubrovačke manufakture sukna da bi udovoljila većoj potražnji za tekstilom. Takva pogodna ekonomska situacija privukla je na dubrovačko tržište i mnoge trgovce iz Dalmacije, koji sada baš preko Dubrovnika pokušavaju uhvatiti vezu s balkanskim zaleđem i tamo plasirati svoje proizvode, odnosno doći do određenih sirovina. Na taj način pokušavali su običi blokadu koju je oko dalmatinskih gradova stvorila Mletačka Republika. Neki konkretni podaci koje ćemo navesti potvrđuju ovu tezu.

Ako promatramo Korčulance dužnike, koji se u čitavom periodu pojavljuju u okviru kreditne trgovine u najvećem broju, onda nailazimo pored ostalih¹⁵ i na slijedeća imena. Već godine 1430. pojavljuje se Fortis Antona, koga možemo pratiti sve do 1453. On dobiva na kredit prilično visoke svote, čak do 600 dukata.¹⁶ Moramo odmah podvući da u pogledu označavanja suma i vrijednosti kredita predstavljaju dubrovačke zadužnice neku specifičnost. Trgovačka roba kao dužnikova obveza ili roba koju daje vjerovnik na kredit ne navodi se redovno. Obično se navodi samo vrijednost kredita u nekoj mo-

¹⁵ Matheus Luce de Curzula habitator Ragussi, dug 83 perpera, Deb. not. knj. XIII, fol. 286' — 4. V 1421; isti, dug 51 dukat, isto, fol. 308, — 1. VIII. 1421; Radouanus Curzolanus, dug. 28 perp. isto, knj. XIII, fol. 317' — 6. IX 1421; Dabissius Pocracich de C., dug 8 perp., isto knj. XIV, fol. 404' — 3.VI. 1430; Vitus Perovich de C., dug. 3 perp. 3 gr., isto knj. XIV, fol. 404' — 3. VI 1430; Paulus de Suidis de Venetiis cancelarius communis Curzole, dug 100 dukata »et hoc pro frumento...«, isto, knj. XXIV, fol. 62' — 10. IX 1448; Franciscus Marini de C., njegov vjerovnik Nicola Francisci de Curzola, dug 15 dukata, isto, knj. XXV, fol. 174' — 1. VI 1450; Angelus Antonii de C., dug 18 dukata i 2 perpera, isto, knj. XXVI, fol. 1 — 23. IX 1450; Korčulani, isto, knj. XXVI, fol. 121', 130', 156, 180. — 1451; Korčulani, dug »toracem aut duc. au. 7«, isto, knj. XXVII, fol. 45 — 1452; Petrus Andriich de C., dug 39 perp., isto, knj. XXXIII, fol. 43 — 28. IV 1459; Vrbanus Milosii de C., dug 4 i pol dukata, isto, fol. 147' — 12. IX 1459; Radivoy Dubraucich habitator Curzole, dug 55 perp. i 11 gr., isto, knj. 49, fol 148 — 23. IV 1484; Lucas Giuracich de C., dug 8 dukata, isto, knj. LI, fol. 11' — 17. IX 1486; Lucas fil. magistri Stoeie callegarii de C., dug duc. au quatuor et libras quinque monete venet., isto, knj. LV, fol. 68' — 12. I 1493; Catharius Christophori de C., dug 9 perp., isto, knj. LVI, fol. 47' — 14. V 1495; Florius Antonii cussurine de C., dug 10 dukata, isto, knj. LVI, fol. 116' — 12. X 1495; Antonius Michael et Juan fratres et filii olim Blasii Johannis dicti Cheruonich de C., dug duc. au. venetos centum viginti unum, libras quinque parvulorum et soldos sex venetos, isto, knj. LVIII, fol. 84, — 10. IX 1496; Marinus Stephani Poparchich de C., dug duc. au. viginti octo venetos, isto, fol. 181 — 17. III 1497.

¹⁶ Dug 199 perpera i 3 groša, isto, knj. XIV, fol. 408' — 30. VI 1430; dug 38 dukata i 21 gr., vjerovnik Johanni expartieri merchatori Catellano, isto, knj. XXVI, fol. 7 — 31. VIII 1450; dug 600 dukata, isto, fo'. 19 — 22. IX 1450; dug 60 dukata, isto, fol. 132' — 13. IV 1451; dug »toracem aut ducatos septem«, isto, knj. XXVII, fol. 45 — 14. III 1452; dug 70 dukata, njegov prokurator je Johannis Mat. de Georgio, isto, knj. XXVIII, fol. 41 — 20. IV 1453; dug 100 perp., isto, fol. 74 — 17. VI 1453.

neti. Ipak nam neki ugovori, koji su precizniji, daju odgovor na ovo pitanje. Za dug u vrijednosti od 70 dukata mora Fortis 1453. isporučiti vjerovniku u Dubrovniku »totum ferrum bonum et merchanteschum« po cijeni 13 dukata za miljar.¹⁷ Prokuratorima stolne crkve sv. Marije obvezuje se da će dug podmiriti drvom (lignum).¹⁸

Spomenut ćemo još Nikolu Frana koji se nalazi u zadužnicama poslije 1449. vrlo često i koji se označuje kao »stationarius«. Samo u godini 1450. zadužuje se četiri puta i dobiva na kredit 689 dukata.¹⁹ Godine 1453. zadužuje se kod dvojice vjerovnika i dobiva na kredit 519 dukata.²⁰ Iste godine uzima na kredit 4 miljara vune »maiorine bone et merchantesche« od ser Marina Gučetića.²¹ Najviše kreditnih ugovora sklapa 1459. godine. U pet kreditnih ugovora iznosi kreditirana svota 225 dukata.²² Iz jednog ugovora saznajemo da Nikola vraća svoj dug na taj način da isporučuje vjerovniku dvije peče dubrovačkog sukna.²³ Njegov vjerovnik je Kristofor Gradić. Ostali njegovi kreditori su Martolica Crijević, Nikola Gundulić i Carlucio Aloisii iz Manfredonije, koji su vrlo često davali na kredit sirovine za izradu sukna. Iz svih ovih podataka možemo zaključiti da se Nikola uključio u trgovinu dubrovačkog sukna ili je čak surađivao u proizvodnji. Mornar Mihajlo de Paulo iz Korčule obvezuje se da će dug podmiriti sa 12 libara »lane morlache«.²⁴

Poznato je da su se Korčulani bavili preradom kamenja i trgovinom klesarskih izrađevina. Djelomično možemo potvrditi da su podmirivali svoje kreditne obveze obrađenim kamenjem. Godine 1479. sklapaju kreditni ugovor Marko Kersulović iz Korčule i Bartolomej Graciano »murator« u visini 4 dukata. Dužnik Marko se obvezuje da će na račun duga isporučiti »omnes petras de Corçula curassanos (?) pro campanillo faciendo in Lagusta«.²⁵ Kamenom je vjerojatno podmirivao svoj dug i Simko Živković »lapicida« koji se zadužio za tri i pol dukata.²⁶

Korčulanin magister Ivan Petra, bačvar podmiruje svoj dug hrastovim bačvama za vino koje ukupno sadržavaju od 150 do 200 kvinga, a pojedina

¹⁷ Isto, knj. XXVIII, fol. 41 — 20. IV 1453.

¹⁸ Isto, fol. 74 — 1453.

¹⁹ Isto, knj. XXV, fol. 2 — 17. VI 1449, 80 dukata; fol. 73 — 13. XI 1440, 63 dukata i 4 groša; knj. XXV, fol. 137' — 21. III 1450, 386 dukata i 32 groša; isto, fol. 175 — 2. VI 1450, 144 dukata; isto, fol. 180 — 13. VI 1450, 100 dukata; isto, fol. 45' — 2. XI 1450, 59 dukata.

²⁰ Isto, knj. XXVIII, fol. 92' — 18. VII 1453, zajedno s Matkom Ratkovićem za svotu 485 dukata i 26 groša; fol. 94 — 19. VII 1453, 34 dukata i tri četvrtine.

²¹ Isto, fol. 132 — 24. IX 1453.

²² Isto, knj. XXXIII, fol. 14 — 10. III 1459, 200 dukata i 2 groša; fol. 24' — 31. III, 108 dukata i 4 groša; fol. 31 — 10. IV, 25 dukata i 34 groša; fol. 64 — 25. V, 145 perpera.

²³ »pannos duos ragusinos videlicet, unum de LX et unum de LXX bonos et bene conductos secundum ordines, tinctos in coloribus de guado«, isto, knj. XXXIII, fol. 36 — 14. IV 1459.

²⁴ Isto, knj. XLIII, fol. 169'—170 — 22. VI 1475.

²⁵ Isto, knj. XLVII, fol. 189 — 14. XII

²⁶ Isto, knj. XLVIII, fol. 53' — 21. X 1480, vjerovnik: Symcho Radossalich lapicida de Ragusio.

od 5 do 15 kvinga. Za svaki centenarij dobiva 14 perpera.²⁷ Za pokriće duga isporučuju Korčulani i manje brodove.²⁸ Robu ili novac dobivaju na kredit bez nekih naročitih uvjeta. Jedino Luka Đurašić i Marino Stjepana Poporčić dobivaju kredit na osnovi zaloga koji se sastoji od srebrnog nakita i nakita od perla.²⁹

Poslije 1470. godine susrećemo među dužnicima i neke Šibenčane,³⁰ a među njima izdvaja se naročito Frančiško Lovre »velutarius«,³¹ koji se označuje kao »habitator Ragusii«. Iz nekih kreditnih ugovora se vidi da se bavio u Dubrovniku preradom svile. Godine 1474. potvrđuje da je primio od Simona Benešića »tantam serici quam faciam et promito facere brachia quinquaginta cetonini nigri«. Za svoj rad će biti plaćen prema dogovoru.³² Godine 1479. obvezuje se vjerovniku Franciscu de Gasparis de Urbino da će dug podmiriti sa »brachia 13 veluti nigri« u vrijednosti 13 dukata, i to onakve kvalitete kakvu je vidio vjerovnik »in tellario suo«. ³³ Na osnovi dosadašnjih istraživanja možemo ustvrditi da se u Dubrovniku u XV stoljeću nije razvila proizvodnja svile iako je bilo više pokušaja. Dubrovačka vlada je u ovu svrhu pozvala neke strance, prije svega tkalce iz Genove,³⁴ a izgleda da se u proizvodnju svile u Dubrovniku uključio i Frančiško iz Šibenika.

Porijeklom iz Splita su dužnici u dubrovačkim kreditnim ugovorima samo pojedinci, koji se javljaju podjednako kroz čitavo XV stoljeće.³⁵ Njihov broj nije velik. Među njima se dvojica Splitskana označavaju kao stanovnici

²⁷ Isto, knj. LIX, fol. 193 — 3. VII 1498.

²⁸ Isto, knj. XXVIII, fol. 74 — 17. VI 1453, »unum lignum«.

²⁹ Isto, knj. LI, fol. 11' — 17. IX 1486; knj. LVIII, fol. 181 — 17. III 1497.

³⁰ Jacobus Jurich de Sibinicho et Daniel filius legitimus et naturalis (plecius: Jurchus Isschovich tinctor de Ragusio), dug 110 dukata, vjerovnik Galeačio Brugnolo de Mantova, isto, knj. XLI, fol. 165' — 23. V 1473; Nos Vincentius Vasiglii Ruschovich de Insula de Medio et Petrus Helie de Sibinicho habitator ad dictam Insulam sororum dicti Vincentii, dug. 108 perpera i 4 groša, knj. LVII, fol. 154 — 8. I 1496.

³¹ Vjerovnik ser Pasquali de Benessa, dug 25 dukata, isto, knj. XLII, fol. 9' — 12. VIII 1473; vjer. Luce Martini de Francho, 16 dukata, knj. XLIII, fol. 153' — 13. V 1475; vjer. Juano De. de Sorgo, 16 dukata, knj. XLV, fol. 147 — 22. III 1477; 14 dukata, fol. 193 — 10. VI 1477.

³² Isto, knj. XLIII, fol. 13' — 25. VIII 1474.

³³ Isto, knj. XLVII, fol. 121' — 7. VI 1479.

³⁴ D. Roller, Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1951, 82, 83; I. Božić, Ekonomski i društveni razvitak srednjevekovnog Dubrovnika, *Istorijski glasnik* I, 1949, 39.

³⁵ Miladinus Bochich de Spaletto pelliparius, njegov vjerovnik: Georgio quon. Georgii dom. Gozii de Florentia habitator Ragusii, suma zaduženja 100 dukata, njegovi jamci: magister Lucas Milchi de Jadra tinctor et Dimitrio quon. Antonii pelliparii de Ragusio. Sumu od 100 dukata je vjerovnik isplatio Miladinu u Tranu »ad rationem carlinorum decem pro ducato per litteram cambii«, Deb. not. knj. XIII, fol. 85 — 25. II 1419; Thomas Ni. de Luchari de Spaletto, 70 perp., isto, fol. 259 — 25. I 1421; Duimus de Chrimalis de S., 69 dukata, fol. 325 — 1. X 1421; Johannes Luce piscator de S., 46 dukata, knj. XVII, fol. 84' — 9. IV 1435; Lucas Pervoovich de S. piscator habitator Ragusii et Juan filius scrti Luce, 86 dukata i 28 groša, fol. 173' — 12. X 1435; Nicolao Thome de Lucari de S., 20 dukata, knj. XXVIII, fol. 95 — 23. VII 1453.

Barlette, a trguju u Dubrovniku. To su krojač Dominik Jakoba³⁶ i Marko Rada. Marko se zadužuje godine 1487. za ščavine u vrijednosti 17 dukata i 9 groša, a dug će vratiti novcem od prodaje graha (45 stara fabe), koji je isporučen na prodaju u funtiku.³⁷ Godine 1493. sklapa Marko kreditni ugovor s patronom broda Nikolajem Grupićem iz Kotora od koga dobiva na kredit 15 mletačkih dukata i 40 karlina, i to u novcu (mutuo). Dio ove svote ide za prijevoz sardela u Barlettu.³⁸ Kao faktor Francisca de Angeli iz Prata spominje se Splićanin Toma. U Franciscovo ime zadužuje se kod Dubrovčanina Allegreta Stjepana i Luke Rada za 7 i pol karlena (moneta de Apullea), i to za žito koje će isporučiti u Korčuli.³⁹

Hvarani se tek poslije 1480. godine uključuju u većem broju u kreditnu trgovinu kao dužnici. Neki se označuju kao stanovnici Lopuda (Insula de Meddio).⁴⁰ Među njima su i patroni jednog gripa, Nikola Munić i Nikola Tomšić,⁴¹ koji se zadužuju kod Dubrovčanina Jakoba Luke za svotu »ducatos tres venetos pro una celega pretii dictorum trium per nos habita a dicto Jacobo pro opportunita e dicti grippi nostri«. ⁴¹ Kao jamac dužniku Ivanu Schiavucia iz Pirana navodi se Rado Stjepan »patronis barche« iz Hvara. Ivan se zadužuje kod dubrovačkog zlatara Nikole pokojnog Dabiša za 180 mletačkih dukata. Ova suma predstavlja vrijednost 2 milijara ovnovih koža i dvije »celege«. Ivan će trgovati na području Umaga u Istri. Dug će vratiti 14 dana nakon povratka iz Istre u Dubrovnik. Iz ovog kreditnog ugovora možemo ustvrditi s kime su sve Hvarani imali trgovačke veze i dokle se sve prostirao domet njihove trgovačke djelatnosti.⁴²

Budući da je Dubrovnik održavao vrlo bliske i česte veze s tržištem u Senju, naročito poslije 1470. godine, nije neobično da se i Senjani pojavljuju na dubrovačkom tržištu u prilično velikom broju. Možemo primijetiti da se čitav niz godina susreću pojedinci, koji dobivaju robu na kredit. U zadužnicama ipak se navode relativno male svote. Veze između Dubrovnika i Senja treba posebno obraditi i zbog toga ćemo se ograditi samo na neke najkarakterističnije primjere. Već godine 1433. nailazimo na dužnika kožara Bartolomeja Georgia, koji dobiva 1435. godine kredit, a jamci su Marin Nikole iz Rodosa i Georgius iz Kandije. Iste se godine u nekoj drugoj zadužnici navodi kao njegov ja-

³⁶ Godine 1430. zadužuje se za 100 perpera Dominicus Jacobi de S. sartor presentialiter existens Ragusii et habitator civitatis Barolli, isto, knj. XIV, fol. 407' — 26. VI.

³⁷ Isto, knj. LI, fol. 78' — 16. III.

³⁸ Isto, knj. LVI, fol. 113' — 4. VII 1494.

³⁹ Isto, knj. XLII, fol. 197 — 14. VII 1474.

⁴⁰ »Antonius Nicolai de Lesina habitator Insule de Medio et Jacobus Xoutovich cum consensu tutorum meorum«, vjerovnik Johannes Nicole dicto Gabro, dug 122 dukata 17 groša, isto, knj. XLVIII, fol. 13 — 29. III 1480; Matheus ser Georgii de Paxe de Lesina, vjerovnik Luce Georgii de Ragusio, duc. au. 20 venetos, knj. XLIX, fol. 52' — 7. V 1484. Pasqualis quon. Johanni Tomanovich de Insula de Medio habitator Lessine. 21 dukat »et duo tercii ducati«, knj. LII, fol. 190' — 13. VIII 1489.

⁴¹ Isto, knj. LIII, fol. 127 — 19. VII 1490.

⁴² Isto, knj. LIV, fol. 87'—88 — 10. XI 1491; I. Voje, Trgovski stiki med Dubrovnikom in slovenskimi kraji v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja, *Casopis za zgodovino in narodopisje*, n. s. 5 (XL), 1969, 627—632.

mac Dubrovčanin Tomo Pokrajčić.⁴³ Poslije 1480. češće se spominje veslač (»remerius«) Gregor Borović koji dobiva, što se vidi iz jednog kreditnog ugovora, na kredit barku u vrijednosti 6 dukata.⁴⁴ Od godine 1483. podižu kredite apotekar Gregor Matije⁴⁵ i Nikola Bradičić.⁴⁶ Oni podmiruju svoje kreditne obveze drvom. Nikola sin »judicis Mathei« zvan Bradičić dobiva 1488, na kredit 15 dukata, a to je vrijednost 6 turskih konja. Dug će podmiriti u drvu.⁴⁷

Struktura *vjerovnika* iz Dalmacije nije toliko široka i razgranata kao struktura dužnika. Dalmatinci aktivno sudjeluju u kreditnoj trgovini kao vjerovnici najviše sredinom XV stoljeća, a poslije sve manje. Činjenica da trgovci iz dalmatinskih gradova i otoka nude svoju robu na kredit dubrovačkim trgovcima i nekim stranim trgovcima pokazuje da zauzimaju vrlo ugledan položaj na dubrovačkom tržištu. Možemo čak tvrditi da imaju ravnopravan položaj sa stranim trgovcima. Među njima ima i nekih trgovaca koje smo već sreli među dužnicima. Najviše se izdvaja Petar Antona de Nassis iz Zadra, koga može pratiti od 1440. do 1453. godine u okviru kreditne trgovine, iako se spominje u nekom dokumentu već 1418. godine.⁴⁸ U većini slučajeva kreditira Dubrovčane, a iz dva ugovora saznajemo da kreditira i trgovce iz balkanskog zaleđa. To znači da su trgovci iz Dalmacije dolazili u izravan kontakt s trgovcima iz

⁴³ Bartholomeus Georgii de Segna et Pribissaus Radoichovich socius, dug 17 dukata, 14 groša i 15 parvula. Deb. not., knj. XVI, fol. 40 — 22. V 1433; obadvojica s oznakom »pelliparii«, 21 perp., fol. 240 — 5 VII 1434; Bartolomej se zadužuje sam, njegovi jamci su: Marinus Nicole de Rodosa et Georgius de Candida, vjerovnik Johannes Brullo Cathelano, dug 32 dukata, knj. XVII, fol. 105 — 30. V 1435; Bartolomejev jamac Tomchus Pocracich, dug 19 dukata, fol. 108' — 8. VI 1435.

⁴⁴ Od ser Hieronima Barth. de Sfondratis dobiva na kredit »duc. au. sex pro una barcha michi per eum vendita cum suis corredis«, ibid. knj. L, fol. 161 — 21. III 1486; dug 7 i pol dukata, knj. LI, fol. 144' — 24. VII 1487.

⁴⁵ Dug 18 dukata i 12 groša, isto, knj. XLIX, fol. 55' — 17. III 1483; zajedno sa »Bartholomei Johanni magistri saponum«, 14 perpera, fol. 139 — 23. III 1484; 13 dukata i 28 groša, knj. L, fol. 99 — 3. VIII 1485.

⁴⁶ Suma zaduženja 5 dukata, isto, knj. XLVIII, fol. 145 — 4. IX 1481; isporučit će vjerovniku ser Junius Sig. de Georgio u Dubrovniku »trabes sptuagint de morello ad quadrum« što predstavlja vrijednost 16 i pol dukata, knj. LII, fol. 116' — 17. II 1489; dug 11 dukata, jamac: Andreas Darchovich, knj. LII, fol. 197 — 20. VIII 1489; kredit 25 dukata »in tanta quantitate lignaminis de illis sortibus de quibus continetur in memoriali suo michi dato per ipsum ser Johannem Fran. de Crieva (vjer.) ... pro pretio quo dicta lignamina empta fuerunt per me Segne ipso solvente nabalum et alias expensas usque Ragusium aut pro pretio quo valebit hic Ragusii...«, knj. LIII, fol. 3 — 29. VIII 1489; dug 12 dukata i 10 groša, knj. LIII, fol. 3 — 29. VIII 1489.

⁴⁷ Vjerovnik Tomko Bakrović iz Dubrovnika, dužnikova obveza: »pro sex cavalis turchis per me ab eo habitis, duc. au. 15 ad reditum meum de Segnie in lignaminibus sut in pecunia numerata ad voluntatem et electionem dicti Pauchi«, isto, knj. LII, fol. 45' — 5. IX 1488.

⁴⁸ Div. not. knj. XII, fol. 220 — 1. III 1418, likvidira dug (»finis«) sa Simonom de Cedulinis de Jadra, spominje se suma 10 dukata; Deb. not. knj. XIX, fol. 153' — 30. III 1440, 16 dukata; knj. XX, fol. 5 — 23. V 1440, 47 dukata; fol. 63' — 31. VIII 1440, 15 dukata; fol. 69' — 19. IX 1440, 31 dukat; fol. 68' — 7. XI 1440, 23 dukata; Div. not. knj. XXXI, fol. 64' — 17. V 1446, 32 i pol dukata; fol. 16 — 4. II 1446, 100 perpera; fol. 67' — 18. VII 1446, 13 dukata; vjer. Nicola Ruschi cancellarii, 600 dukata, Deb. not. knj. XXVI, fol. 3^b — 17. VIII 1450; fol. 44 — 29. X 1450, 10 i pol dukata; fol. 49 — 6. XI 1450, 100 perpera; fol. 163' — 25. VI 1451, 143 dukata i 22 groša; knj. XXVII, fol. 79' — 5. VI 1452, 300 perp.; fol. 122 —

Bosne i Srbije bez posredstva Dubrovčana. Godine 1446. kreditira Vukelju Stojšalića i Radoja Bogelića iz Foče za 32 dukata,⁴⁹ a 14 dukata daje na kredit braći Radosavu i Radonji Tvrdisaliću te Stjepanu Gojkoviću iz Crnče.⁵⁰ Inače daje Petar na kredit visoke svote koje prelaze čak 600 dukata.

Od vjerovnika porijeklom iz Dalmacije spomenuli bismo još Splićanina Deodata Elie Dunibatha koji godine 1459. daje na kredit 136 dukata petorici dužnika⁵¹ i Trogiranina Cresse Christophora koji godine 1427. daje na kredit »pannos rassie« u vrijednosti 47 dukata. Njegov dužnik je Allegretus Predoevich sartor.⁵²

Kao vjerovnici aktivno sudjeluju u kreditnoj trgovini trgovci iz Senja poslije 1440. godine. Na kredit daju uglavnom drvo.⁵³

Od otočana najviše se opet spominju Korčulani, i to sve od 1430. godine pa nadalje. Među njima možemo naći kao vjerovnike već spomenute dužnike Nikolu Frančiška i Fortisa Antona.⁵⁴ Bačvar Jakov Petra dobiva na račun kredita od dužnika Đurđa Miloradovića i njegova brata Radosava iz Cavtata dvije barke natovarene dugama »de dugis bonis et pulchris de Avalona de loco dicto Slavicho de sorte dugarum de Apullea«.⁵⁵ Mihajlo Ivana kreditira godine

12. IX 1452, vjer. Nicola Ruschi, 160 dukata; fol. 153 — 21. XI 1452, vjer. Nicola Ruschi, 500 dukata; knj. XXVIII. fol. 1 — 1. II 1453, 200 dukata; fol. 138' — 4. X 1453, 50 dukata.

⁴⁹ Div. not. knj. XXXI, fol. 64' — 17. V 1446.

⁵⁰ Isto, fol. XVI. — 4. II 1446.

⁵¹ Deb. not. knj. XXXIII, fol. 187^b — 13. XI 1459, 29 dukata i 26 groša; isto, — 13. XI, 16 dukata; knj. XXXIV, fol. 12' — 12. XII 1459, 30 dukata; fol. 13 — 24. XII 1459, 41 dukat; fol. 14 — 29. XII 1459, 20 dukata.

⁵² Isto, knj. XIV, fol. 125' — 25. VI 1427.

⁵³ Blaxius de Segna chioldarolus in Venetiis ibi Ragusio nunc presenti, kreditira Petra Stojkovića callegaria sa 77 perpera, Deb. not. knj. XIX, fol. 152' — 28. III 1440; isti dužnik, 30 dukata, fol. 154' — 1. IV 1440; Georgius de Segna piffaro, libr. 12 gross. corallium knj. XXII, fol. 69 — 31. III 1445; nobili viro Johannes filio spectabilis militis de Nicolay in Segnie, duc. au. venetos boni auri et iusti ponderis octuagintasex et soldos 97 monete paruorum venetiarum, dužnik: Pasqualis fil. Allegreti petrarii de Ragusio mora isporučiti dug u Tarantu knj. XXIII, fol. 46 — 12 V 1447; Zofredo de Segna, 4 dukata, knj. XXXIII, fol. 193' — 28. XI 1459; Bossano de Segna, »pro uno centenariorum tabullorum per me acceptarum pro opportunitatis navi Michaelis Bianchi, 9 dukata, knj. XLVIII, fol. 23 — 25. V 1480; Georgius quon. Thome Berdarich de Segna, daje na kredit 14 dukata Antoniu quon. Francisci de Venetiis (jamac je Marcus calligarius quon. Johannis de Chioza patronus marzilliane) pro tanta quantitate lignamine Segnensium...«, knj. LIX, fol. 19' — 24. V 1497.

⁵⁴ Dabissino Pocracich de Curzola, 8 perp., isto, knj. XIV, fol. 404' — 3. VI 1430; Paulo Marchovich tagliapetra de C., 3 perp. 6 groša, knj. XVII, fol. 142' — 8. VIII 1435; Nicola Francisci stationario de C., perp. 60, knj. XX, fol. 22 — 9. VI 1440; 586 perp. fol. 23' — 13. VI, 54 dukata, fol. 57 — 12. VIII; 12 dukata, fol. 93' — 18. XI; 34 dukata, knj. XXIII, fol. 29' — 18. IV 1447; dužnik: Franciscus Marini de C., 15 dukata, knj. XXV, fol. 174' — 1. VI 1450; Forte de C., 13 dukata, knj. XXV, fol. 123' — 2. III 1450; don Luce de C. capellano sancte Marie Maioris de Ragusio, 60 perp. knj. XXVII, fol. 42' — 2. III 1452; 14. perp. 6 groša, knj. XXXIII, fol. 34' — 12. IV 1459; dužnik: Radano Radassinovich de C., perp. 21,5 groša, knj. XXVIII, fol. 53 — 16. V 1453; Pasquali de Paxe de C., 193 dukata, knj. XXVIII, fol. 54 — 17. V 1453; Marino Florii de C., 9 dukata, knj. 56, fol. 78' — 17. VII 1459.

⁵⁵ »ad rationem yper. quinque pro singulo centenariorum dictarum dugarum«, ibid. knj. L, — 16. V 1485; isti bačvar daje kredit u visini 8 dukata, knj. XLVIII, fol. 123' — 20. VI 1481.

1459. Radivoja Dobrosalića sa 150 dukata. Dužnik se obvezao da će ako ne vrati dug na vrijeme, isporučiti 22 konja, koje će Mihajlo prodati i na taj način podmiriti dug.⁵⁶

Sredinom XV stoljeća više puta sudjeluju Hvarani kao vjerovnici u kreditnoj trgovini.⁵⁷ Godine 1500. daje Georgius Allegretti de Lesina patrono marcilliane na kredit 14 dukata i 28 soldi »velutariu« Ivana Đurđa iz Konavla.⁵⁸

Otkupljivanje roblja

Odvođenje naroda u tursko ropstvo pokrenulo je poseban oblik trgovine. Otkupljivanje robova i zarobljenika postajalo je za poslovne ljude izvor prihoda, ponekad unosniji od obične trgovine. Među ljudima koji su se bavili otkupljivanjem roblja od Turaka nalazimo trgovce inače poznate po vezama s Turcima (na primjer: Jakova Bunića, Živana Pripčinovića, Ratka Vukosalića, Ivana Sirčevića i mnoge druge). Dubrovčani koji su se kretali po Turskoj donosili su vijesti o zarobljenicima s kojima bi se susreli ili o kojima bi ma što čuli. Te su vijesti priopćavane njihovim rođacima, koji su onda dolazili u Dubrovnik da poduzmu mjere za njihovo spašavanje. Među onima koje su Dubrovčani pronašli u Turskoj kao robove bili su ljudi iz Hrvatske, Like, okolice Splita, Zadra, Šibenika, pa i stranci iz Njemačke, Furlanije, koji su zapali u tursko ropstvo za vrijeme borbi ili u provalama turskih četa prema zapadu.

Budući da je ova trgovina uvelike išla preko Dubrovnika, postao je Dubrovnik nekakav centar za otkupljivanje robova i zarobljenika. U dubrovačkim notarskim knjigama, naročito to vrijedi za notarsku seriju Debita notariae, sačuvan je priličan broj podataka o otkupljivanju roblja. Naravno je da se svi ugovori nisu registrirali, jer je u mnogo slučajeva posao svršavan usmenim sporazumom. Oslobođenju robova i zarobljenika prethodile su vrlo često složene financijske operacije. Događalo se da zarobljenik ili njegovi rođaci i prijatelji nisu mogli da sakupe novac za otkup, pa su novac pozajmljivali. U takvom slučaju ostali su nam registrirani ugovori o zajmu.

Podatke o otkupljivanju roblja i zarobljenika, kako je ustvrdio Ivan Božić,⁵⁹ imamo uglavnom iz druge polovice XV stoljeća, iz vremena poslije pada Bosne. Tada su se turske čete zalijetale daleko na zapad.

Turski napadi i provale u Dalmaciju, koji su počeli 1468. godine potrajat će sve do kraja XV stoljeća. U ugroženom području Turci bi ostajali po nekoliko dana, a onda se povlačili odvođeci ljude i stoku.⁶⁰

Kreditne ugovore u kojima se obavezuju zarobljenici iz Dalmacije ili njihovi srodnici sačuvali su se i registrirali najviše poslije 1470. godine. U njima se spominju najviše zarobljenici iz Šibenika i okolice, onda se nalaze ljudi iz

⁵⁶ Isto, knj. LVI, fol. 61 — 2. VI 1459.

⁵⁷ Isto, knj. XXVI, fol. 169 — 14. VIII 1451, 91 dukat; knj. XXVIII, fol. 69' — 17. V 1452, 9 dukata.

⁵⁸ Isto, knj. LX, fol. 121 — 2. X.

⁵⁹ I. Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Beograd 1952, u glavi XVIII »Otkupljivanje roblja«, 326—339.

⁶⁰ M. Šunjić, Dalmacija u XV stoljeću, Sarajevo 1967, 87.

Senja, Zadra pa čak i Hvara. Napominjemo da građa koju donosimo nije potpuna, no ipak nam daje uvid u uvjete otkupljivanja.

Među Šibenčanima nalazimo više ljudi koji su se otkupili posredstvom Dubrovčana. Uvjeti su bili vrlo različiti. Iz godine 1474 (9. IX) sačuvao se kreditni ugovor u kojem se spominje Rada Cetirane de Villa Bachchia districtus Sibinici. Obvezuje se prezbiteru Mihajlu Vukotiću i njegovu bratu Petru iz Šibenika da će do kraja mjeseca listopada vratiti 180 dukata. Ovu svotu su spomenuti Mihajlo i Petar platili Đurku Iškoviću iz Dubrovnika koji je oslobodio Radu iz turskog zarobljeništva. Rada izjavljuje da će se, ako u određeno vrijeme ne podmiri dug u visini 180 dukata, vratiti u Dubrovnik i odande otići »ad partes Turchorum ubi fui captiva et ibi stare in captivitate«. ⁶¹

Ivan Ivetić i njegov sin Juraj iz Šibenika dužni su godine 1500. Jakovu Julliani, aromatariju iz Firence, stanovniku Dubrovnika za oslobođenje iz turskog zarobljeništva 137 mletačkih dukata i 23 dubrovačka groša. Vjerovnik potvrđuje da je primio u zalog srebrni nakit. ⁶² Zalag je morao položiti za otkup iz turskog zarobljeništva i brijač Ivan Marković iz Šibenika. 4. II 1501. sklapa kreditni ugovor s cimatorom Nikolom Radojevićem iz Dubrovnika. Dug iznosi 35 dukata. Iz ugovora se vidi da je otkup izvršio Gottus Florentinus, habitator in Adrianopoli i da je za otkup platio 30 dukata. Pet dukata iznose troškovi putovanja za Nikolu od Adrijanopolja do Dubrovnika. Ivan je morao dati u zalog svoju odjeću. ⁶³

U Skopju je godine 1496. Nikola Ginović iz Dubrovnika otkupio iz turskog zarobljeništva »Juriza Botricga de Jadra de villa dicta Chaschia«. Otkup je iznosio 22 dukata i 30 aspri. ⁶⁴ Marino de Pasquali de Marota iz Dubrovnika otkupio je godine 1479. iz turskog zarobljeništva u Skopju Jelenu Patrizinizu de Veliani koja se nalazi u distriktu Zadra. Dug za otkup iznosio je 9 mletačkih dukata. ⁶⁵

U tursko zarobljeništvo dospijevali su i stanovnici Senja. Doroteju, kćer Grubiše Zojića iz Like, udovicu Nikole Banića iz Senja, oslobodio je sa sinom Pavlom iz turskog ropstva Ivan Sirčević i ona mu se naknadno obvezala da će mu u najkraćem roku platiti od svoje imovine 130 dukata. Ivan ju je tek tada pustio iz Dubrovnika. ⁶⁶ Zajedno sa ženom Jelenom (»filia judicis Xorli de Segna«) sklapa kreditni ugovor godine 1427. za otkup iz turskog ropstva Gregor Mermonjić iz Senja s Dubrovčaninom Radojem Radakovićem. Kredit iznosi 50 dukata. Dug može podmiriti i drvom (»in lignamina«) u istoj vrijednosti. ⁶⁷

U tursko ropstvo dospjeli su i stanovnici nekih otoka. Juraj Krepić iz Hvara sklopio je godine 1477. kreditni ugovor s Vlahom Martoli de Latinica za 10 dukata što predstavlja ostatak svote koju je ugovorio njegov brat Nikola i isplatio Vlahu za njegovo oslobođenje. ⁶⁸

⁶¹ Deb. not. knj. XLIII, fol. 22'.

⁶² Isto, knj. LX, fol. 107—107' — 23. VIII.

⁶³ Isto, fol. 177' — 4. II 1501.

⁶⁴ Isto, knj. XXXVIII, fol. 55 — 26 VI 1469.

⁶⁵ Isto, knj. XLVII, fol. 165' — 6. X 1479.

⁶⁶ Božić, Dubrovnik i Turska, 334; Deb. not. knj. XXXVIII, fol. 169 — 1470.

⁶⁷ Isto, knj. XLI, fol. 28 — 11. X 1472.

⁶⁸ Isto, knj. XLVI, fol. 103' — 24. XII 1477.

Djelovanje trgovačkih društava u Dalmaciji

U Dubrovniku je bilo jako razvijeno trgovanje u okviru trgovačkih društava. U XV stoljeću je sve više dubrovačkih trgovaca koji su na taj način udruženo poslovali. Najobičnija forma u ovom razdoblju bila je kolegancija (*collegantia*). Trgovačka društva osnovali su ortaci s namjerom da udruže kapital da bi smanjili rizik na trgovačkom putovanju i što prije došli do dobiti. Jedan ili više članova društva ostajali bi u Dubrovniku, dok je jedan od ortaka boravio i poslovao u nekom mjestu Srbije i Bosne, Dalmacije, Italije i u Levantu. Ovaj *socius tractans* bio je obično najsiromašniji ortak jer je putovanje i trgovina tuđim novcem ili trgovačkom robom koji je predstavljao kapital društva, bio njegov jedini prilog zajedničkom pothvatu i osnova za udio pri podjeli dobiti. I *socius tractans* mogao je uložiti svoj dio kapitala, ali je obično bio mnogo manji od udjela ostalih članova društva. Svaki od ortaka imao je točno fiksirane obveze i svi su stajali u međusobnoj vezi. U nekim ugovorima određuje se da svi ortaci putuju, ali u različitim smjerovima. Jedan posluje na Balkanu, drugi u Italiji ili Dalmaciji.

U XIV i u prvoj polovici XV stoljeća smjer se putovanja i predmet investicija u ugovorima trgovačkih društava vrlo rijetko navodi. Sve je bilo prepušteno usmenom ugovoru. Iz nekih ugovora sklopljenih do 1450. godine ipak saznajemo da partneri trgovačkog društva trguju na području Senja i da uloženi kapital investiraju u drvo.⁶⁹

Usporedno s povećanjem broja trgovačkih društava poslije 1470. godine uopće, povećava se i broj trgovačkih društava koja posluju na području Dalmacije i Hrvatskog primorja. Vrhunac doseže ova djelatnost između 1470. i 1500. Donekle možemo ovu aktivnost povezati s povećanim poslovanjem trgovačkih društava na Balkanu i uopće s povećanjem ekonomskog prosperiteta u Dubrovačkoj Republici.

Određen broj trgovačkih društava osnivaju sociji s namjerom da trguju na području Dalmacije bez određivanja nekog trgovačkog centra. U ova društva ulazu relativno malene svote.⁷⁰ Nešto više konkretnih podataka dobivamo iz dvaju ugovora, što nam pomaže u odgovoru na pitanje o odnosu između Dubrovnika i Dalmacije, odnosno Dalmacije i balkanskog zaleđa. Godine 1493. udružuju se u trgovačko društvo Đurađ Brajković i Ivan Stjepana iz Kotora. Đurađ potvrđuje da je primio u vrijednosti 52 dukata 1850 miljara vune (*»lane grosse«*) i spravu za tkanje (*»una telega brachiorum septem cum dimidio ad quadrum vel circa«*). Ovu robu, koja predstavlja kapital dru-

⁶⁹ Isto, knj. XII, fol. 31' — 15. IX 1401. kapital društva 70 dukata; knj. XIV, fol. 369 — 27. XII 1429, »socii Marinus Ju de Sorgo et Paulus Mar. de Resti ex una parte et Andreas Movsi de Segne ex alia parte«, svaki od ortaka ulaže 300 dukata, tako da kapital iznosi 900 dukata; knj. XXVI, fol. 196' — 21. XII 1442, kapital ulažu u drvo; knj. XXIII, fol. 70 — 11. VII 1447, socius Petar Tarsić »patronus barche« uzima od Vasilija Petkovića 31 dukat »cum quibus ire debeo de presenti cum barcha mea ad partibus Segnie et ibidem ipsos ducatos investire in illis lignaminibus de quibus michi melius videbitur«.

⁷⁰ Isto, knj. L, fol. 153' — 25. II 1486, 205 perpera; knj. LI, fol. 58 — 11. X 1488, 117 perp.; knj. LV, fol. 47 — 23. XI 1492, 12 dukata; fol. 55 — 19. XII 1492, 27 dukata.

štva, mora odnijeti u Dalmaciju i prodati što je moguće povoljnije.⁷¹ Ovaj ugovor, kao i onaj što smo ga spomenuli u vezi s kreditnim poslovanjem kaže da su sirovine za izradu sukna nabavljane u Dubrovniku i da su postojali pokušaji za uvođenje proizvodnje sukna na području Dalmacije usprkos protivljenju Mlečana.

Drugi je ugovor još zanimljiviji. Godine 1459. sklapaju trgovačko društvo Mihajlo Miletić iz Olova iz Bosne i Antun Mihajla iz Šibenika (vrlo su rijetko ugovor o trgovačkom društvu sklapali Dubrovčani i trgovci iz pojedinih trgovačkih centara na Balkanu). Miletić ulaže 1602 komada (»petias«) »boni plumbi de Olovo«. S olovom mora ići Antun patron broda »ad partes Dalmatie« i tamo olovo mijenjati za sol ili prodati za gotovo. Svu sol mora dovesti u Neretvu. Milijar olova računat će se po 8 dukata.⁷² I ovo je jedan od dokaza da dalmatinski trgovci u Dubrovniku traže izravne kontakte s trgovcima iz balkanskog zaleđa i da se na taj način uključuju u balkansku trgovinu.

Već godine 1451. ortaci Dubrovčani ulažu 200 dukata u društvo s namjerom da jedan od njih trguje u mjestu Termoli i ulaže kapital u žito (»granum«). Sa žitom će onda socius tractans otići u Šibenik gdje će se mljeti u brašno. S brašnom će se vratiti u Dubrovnik i brašno prodati.⁷³ Ovo je jedinstven primjer da je opskrba Dubrovnika živežnim namirnicama povezana s uslugama koje su Dubrovčani dobivali na području Dalmacije.

Manje se spominju u ugovorima trgovačkih društava otoci kao cilj putovanja. Iz nekih se ugovora ipak vidi da su dubrovački trgovci i tamo obavljali svoje trgovačke poslove. Sociji ulažu u neko trgovačko društvo 70 dukata. S uloženi kapitalom putuju »ad punctam Trstenizam aut de Augustam aut Curzolam«. Novac će investirati u vino.⁷⁴ Trgovačka društva koja posluju na otoku Visu imaju za cilj da ulažu kapital u soljene sardele. U jednom se ugovoru određuje da sardele nose na prodaju u Dubrovnik ili pošalju »ad partes Levantis«.⁷⁵

Najviše društava u tom razdoblju bilo je sklopljeno s ciljem da traktatori putuju i trguju na području Senja, odnosno na sajmu sv. Jurja u Senju.

Iz ovih ugovora saznajemo mnogo detalja o stanju na senjskom tržištu, o značenju Senja u dubrovačkoj trgovini kao i o Senju kao nekoj međustanici na relaciji trgovačkog poslovanja Ugarska — Senj — Italija. Naveli bismo primjer trgovačkog društva koje su godine 1480. osnovali Jakša Božidarević i Nikola Ostojić zvan Bakrović. Nikola je uložio u društvo 1500 dukata, a Jakša 1000 dukata. Jakša se obvezao da će kao traktator poslovati »ad partes Asir, videlicet Brusam« gdje će kupovati trgovačku robu koja dolazi u obzir za prodaju u kraljevini Ugarskoj. S kolonijalnom robom, koju će donijeti Jakša u Dubrovnik, putovat će ortaci u Ugarsku, gdje će robu prodati što je moguće bolje. Dobit od prodaje ponovno će uložiti u drugu trgovačku robu koju će transportirati u Senj i odande će obadvojica ili jedan od ortaka putovati u

⁷¹ Isto, knj. LV, fol. 67 — 10 I 1493.

⁷² Isto, knj. LVII, fol. 98 — 27. VIII 1495.

⁷³ Isto, knj. XXVI, fol. 164 — 8. VII 1451.

⁷⁴ Isto, knj. XIX, fol. 68 — 6. IX 1439.

⁷⁵ Isto, knj. XLVIII, fol. 55 — 26. X 1480; knj. LIII, fol. 100' — 10. V 1490.

Italiju »ad partes Abruzzi seu Marchine«. ⁷⁶ Ovaj primjer upozorava na vrlo razgranato poslovanje dubrovačkih trgovaca u koje su uklopili i tržište u Senju.

Velik broj ugovora trgovačkih društava, gdje se kao cilj putovanja navodi Senj, sklopljen je bez precizno navedene robe koja se ulaže kao kapital u trgovačko društvo ili bez navođenja predmeta investicija. Navodi se obično samo vrijednost kapitala u novcu. Najviše se ulaže kapital do visine 300 perpera.

Iz preciznijih ugovora saznajemo što su Dubrovčani izvozili posredstvom trgovačkih društava u Senj. G. 1489. udružuju se Vukosav Vohčić iz Dubrovnika i Georgius Caroli iz Krka. Vukosav ulaže 3 ščavine u vrijednosti 25 dukata i određenu količinu »lane de morlachie«. Georgius ulaže kordovan i ovčje kože (»pellibus agnelinis«) u vrijednosti od 21 dukata. U isto društvo ulaže i apotekar Nikola Milatović 54 dukata. Predmet investicije nije pobliže označen. ⁷⁷ Vrlo je sličan ugovor iz iste godine sklopljen između Splićanina Juraja Bištrice i Petra Zafredovića. U ugovoru potvrđuje Splićanin da je primio robe u vrijednosti 88 i pol dukata, i to u kožama, ščavinama, vlaškoj vuni, raši i različitim prostim tkaninama. ⁷⁸ Petar Gradić ulaže 1494. godine u društvo 1300 libara »lane murlachie« u vrijednosti 37 perpera i 9 groša, a traktator Radovan Vukosalić prenosi ovu robu na prodaju u Senj. ⁷⁹ Godine 1496. ulaže klobučar Đurađ Radonjić 119 dukata i 30 groša »in pellibus crudis«. Spomenutom robom trguje u Senju njegov socius Rados Ivanović »de Popovo habitator Ragusii clobuzarius et perlabuchius«. ⁸⁰ Iz svih ovih ugovora možemo zaključiti da su se na sajmu u Senju prodavale različite vrste koža, ščavine, vlaška vuna i različite vrste prostijih sukana. Ovu balkansku robu su Dubrovčani preko Senja posredovali talijanskome tržištu. Sajam u Senju imao je vrlo veliko značenje za dubrovačku trgovinu, no ono do sada nije dovoljno proučeno.

Predmet investicije iz većine ugovora nije poznat. Iz ugovora iz početka XV stoljeća saznajemo da ortak investira kapital društva ili dobit od prodaje uložene robe u drvo (lignamina). Vjerojatno je ista namjera i kod nekih ugovora sklopljenih u drugoj polovici XV stoljeća. Jedino je u ugovoru iz 1479. određeno da traktator Tomko Milatović, koji je primio od Marina Bl. Živkovića 90 perpera, ide u Senj »ad locum Buchari« gdje će kapital uložiti u željezo (»ferrum«). ⁸¹ Možemo pretpostaviti da je na tržište u Senj dolazilo željezo iz slovenskih fužina.

Ugovore o trgovačkim društvima, koja posluju u Senju, sklapaju čitav niz godina isti partneri. Od 1479. se kao traktator redovno pojavljuje Tomko Milatović. Njega susrećemo u više trgovačkih društava sve do godine 1489. Najviše se udružuje s Matejem Ratkovićem, koji ulaže znatne svote. Pored

⁷⁶ Isto, knj. XLVIII, fol. 33', 34 — 2. VIII 1480; I. Voje, Poslovanje dubrovničkih trgovskih družb na Balkanskom polotoku u drugu polovici XV. stoljetja, *Zgodovinski časopis* XXVIII, zv. 3 — 4, 1974, 219.

⁷⁷ Deb. not. knj. LII, fol. 136' — 7. III 1489.

⁷⁸ Isto, knj. LII, fol. 138 — 8. IV.

⁷⁹ Isto, knj. LVI, fol. 105 — 14. VI.

⁸⁰ Isto, knj. LVIII, fol. 1 — 8. IV 1496.

⁸¹ Isto, knj. XLVII, fol. 130 — 26. VI 1479.

njega spominje se više puta i Simko Nikolić. Od ortaka su, osim jednog Splićanina, Popovljana i stanovnika otoka Krka, svi Dubrovčani.

U to se vrijeme pored Senja navodi kao smjer putovanja i Rijeka,⁸² ali mnogo rjeđe. Ortaci ulažu u društvo ovčje i kozje kože.⁸³

Kao što smo već spomenuli u trgovačkim društvima sudjeluju zajedno s Dubrovčanima i trgovci iz Dalmacije. Oni obično vrše ulogu traktatora. Uključuju se ne samo u društva koja posluju na području Dalmacije nego i na drugim područjima, na primjer u Italiji. Naročito su aktivni Korčulanini.⁸⁴

Naveli bismo primjer Korčulanina Nikole Frančiška koji se kao traktator uklapa u jedan trgovački pothvat većih dimenzija. Godine 1450 (21. III) sklopio je poznati dubrovački trgovac Marco de Stai ugovor o trgovačkom društvu s Nikolom. Marko ulaže u društvo »pannos 15 cinquantinos de Ragusio ad rationem duc. au. 11 singula petia et duc. au. 33 in contatis«. Trgovačko će društvo biti na snazi do kraja mjeseca siječnja iduće godine. Nikola će poslati robu i novac posredstvom Mihca Kisiličića u Kalabriju, gdje će Mihac robu prodati ili mijenjati za drugu trgovačku robu. Dobit od prodaje Nikola će uložiti u svilu. Sa svilom će otići u Firenzu, tamo svilu prodati ili mijenjati za »pannis et drappis«. Sa firentinskim suknom vratit će se u Dubrovnik i tamo ga prodati.⁸⁵

Inače su otočani vrlo često obavljali usluge dubrovačkim trgovcima, obično kao brodari. »Giurcho de Galle chaese, Ratchus Grubetich i Jurchus Petrovich« sklapaju ugovor o trgovačkom društvu. Ratko i Jurko ulažu 34 perpera, a putovat će »cum navigio Petri de Lesina«. Godine 1481. šalje Nikola sin pok. Ivana Gabra mjenicu za 53 mletačka dukata posredstvom Antona Nikole iz Hvara »patronus caravelle«, koji će mjenicu isporučiti u Veneciji Dubrovčaninu Johannisu de Florio, a koja je naslovljena na ser Ivana Gučetića.⁸⁷

Moramo još spomenuti da su u XV stoljeću pojedinci dolazili na posao sa Hvara u Dubrovnik. Godine 1418. sklopio je Ivan Bogosalić iz Hvara s organizatorom manufakture sukna u Dubrovniku Petrom Pantellom ugovor da će raditi kod njega 3 godine. Na kraju će primiti plaću u visini 15 perpera, a Petar se obvezuje da će ga čitavo vrijeme hraniti i oblačiti.⁸⁸

Iako je slika na osnovi jedne notarske serije dubrovačkog arhiva, to jest serije Debita notariae, jednostrana i nepotpuna, ipak će dati uvid u određenu

⁸² Isto, knj. XLVII, fol. 106 — 3. IV 1479, 50 dukata; knj. XLIX, fol. 160 — 16. I 1484, 53 i pol perpera.

⁸³ »pelles agnelinis 1400 et montovinis 70«, traktator: Steffanus Gliubanovich de Perasto, knj. 49, fol. 190' — 19. IX 1484; »duc. au. 105 in pellibus agnellinis crudis«, knj. LX, fol. 82' — 12. VI 1500.

⁸⁴ Pasquali de Paçe de Curzola stationario ulaže u društvo 150 dukata. S kapitalom ide u Apuliju Pauas Vitasevich koji investira »in i'lis rebus et mercantiis de quibud michi melius videbitur«, isto, knj. XXVI, fol. 75' — 24. XII 1450; Korčulanac Fortis Antonii, koji inače sudjeluje dosta u kreditnoj trgovini posluje u okviru trgovačkog društva s kapitalom od 600 dukata, knj. XXVIII, fol. 73' — 17. VI 1453.

⁸⁵ U marginalnoj bilješci se navodi da je Nikola primio 13. VI 1450. od Marka kao dopunu kapitala još 90 dukata, isto, knj. XXV, fol. 137.

⁸⁶ Div. canc. knj. XXIX, fol. 50 — 9. I.

⁸⁷ Div. not. knj. LXV, fol. 71 — 9. I 1481.

⁸⁸ Div. canc. knj. XLI, fol. 271 — 22. VII 1418.

svakodnevnu djelatnost dubrovačkih trgovaca na području Dalmacije i Hrvatskog primorja kao i trgovaca i zanatlija iz dalmatinskih gradova i otoka na dubrovačkom tržištu. Donekle ćemo dobiti odgovor na pitanje kako su se razvijali trgovački odnosi između Dubrovnika, kao jakog trgovačkog središta i pojedinih predjela Dalmacije. Drugačiji, slobodniji status Dubrovnika u odnosu na ostale dalmatinske komune pod mletačkom vlašću morao je imati odjeka u društvenim i političkim zbivanjima u dalmatinskim gradovima i na dalmatinskim otocima.

S u m m a r y

ECONOMIC LINKS BETWEEN DUBROVNIK AND DALMATIA IN THE 15TH CENTURY

In the Historical Archives in Dubrovnik there is a specialized and unique notarial series called »Debita notariae«. In these books notaries, starting with Tommasino de Savera in 1282, recorded daily all promisory notes, receipts repaid credit obligations, and other transactions connected with credit affairs. Particularly during the 15th century the »Debita notariae« also recorded the contracts of trade firms.

The data in this series, which, with regard to the 15th century, is almost complete, give us a very good insight into the situation on the Dubrovnik market, the scope of credit trade in various periods, the structure of creditors and debtors and the various forms of credit business. The creditors and debtors in the 15th century included merchants from Dalmatian towns and islands as well as from Hrvatsko primorje (Senj), who came to Dubrovnik to conclude contracts with business people from Dubrovnik, foreign countries and even with their fellow citizens. Dubrovnik attracted merchants from some parts of Dalmatia because of its convenient location with regard to the Balkan hinterland the Ottoman Empire. The favourable economic situation in Dubrovnik in the second half of the 15th century enabled them to sell their products and buy raw materials in the Balkans, which is confirmed by the number of credit contracts and by the contracts of trade firms. In this way tried to bypass the blockade around Dalmatian town set up by Venice. The Dubrovnik market exercised some influence on Dalmatian merchants and on the economies of Dalmatian towns with its more advanced forms of trade. The Dubrovnik market was by no means closed to merchants from Dalmatian towns and islands.

Dubrovnik was an important centre for ransoming slaves; the people whom the Turks had taken prisoners, in which Dubrovnik acted as mediator. For this also credit contracts were signed and registered in the »Debita notariae«. One of the indicators of the broad trade network of Dubrovnik's merchants are the contracts of trade companies.

The 15th century saw a growing interest of Dubrovnik in trading with Dalmatian economic centres. The most important of these was Senj with its fair, at which various business deals were made. The Senj fair was the meeting place of Dubrovnik's trade interests and those of Hungary and Italy.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

10

ZAGREB

1977

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Josip ADAMČEK, Hrvoje MATKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JOSIP ADAMČEK

UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ

Radovi 10

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest
Zagreb, Krčka 1.**

Za izdavača

dr Josip Adamček

Prijevod

dr Vera Andrassy (engleski)

dr Blanka Jakić (njemački)

Nada Cekić (ruski)

dr Vlasta Vince (slovenski)

Lektor i korektor

Branko Erdeljac

